

Зінченко Наталія Олександрівна, к. філос.. н., доцент кафедри філософії і суспільних наук Вищого державного навчального закладу України «Українська медична стоматологічна академія», Україна, м. Полтава

НЕОБХІДНІСТЬ ТРАНСФОРМАЦІЇ ІНСТИТУТУ ОСВІТИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті доводиться, що інформаційне суспільство, яке розвивається прискореними темпами, – реалія сьогодення.

Наголошується, що динаміка розвитку інформаційного суспільства впливає на всі соціальні інституції, проте відповідні трансформації останніх суттєво відрізняються за темпами здійснення. Найбільш консервативною інституцією виявилась освіта, де наявний опір з боку певних структурних елементів освітніх і виховних систем і відповідних організацій.

Аргументується необхідність дослідження функціонального потенціалу освітніх інституцій, модернізації їхніх організаційних форм та залучення нових культурно-освітніх технік, що дозволять людству відповісти на сучасні цивілізаційні виклики.

Ключові слова: освіта, освітні інституції, модернізація, трансформація, інформаційне суспільство.

Актуальність досліджуваної проблеми.

Інформаційне суспільство, атрибутивними ознаками якого є стрімкий розвиток комп'ютерних, інформаційних та комунікаційних технологій, розвивається сьогодні прискореними темпами та відкриває практично безмежні перспективи освоєння об'єктивної дійсності, детермінує суттєві зміни в організації життя й діяльності людей крізь призму нових можливостей – інтелектуальних, пізнавальних, ціннісних.

Відповідно має змінюватися і інститут освіти, вона повинна відповідати новим умовам і викликам розвитку суспільства, покликана

всебічно підготувати людину до повноцінного життя в умовах інформаційного суспільства, адже «щоб людина стала людиною, вона має отримати освіту» [1, с.16].

В сучасному інформаційному суспільстві, евристичний потенціал якого відкриває нові можливості для розвитку всіх сфер буття, пріоритетними визнаються технології отримання та зберігання знань, а також комунікативні здібності особистості, адже саме вони забезпечують відповідний рівень продуктивності і конкурентоздатності індивіда, який розглядається не в якості виробничої сили, а як вільний, творчий, когнітивний суб'єкт, що сам обирає свій життєвий шлях. Все це вимагає від людини нових параметрів мислення – критичного, креативного, яке активізує здібності, талант та професійні вміння, а також активності суб'єкта у ситуації вирішення екзистенціальних та соціальних проблем.

Очевидною стає необхідність теоретичних розробок і практичного впровадження гуманістичних форм і методик інноваційного розвитку освіти, кардинальних якісних змін, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності особистості в нових економічних і соціокультурних умовах, що можливо лише за умов трансформації та модернізації системи освіти, яка постає найважливішим засобом встановлення знаннево-сміслових зв'язків між людьми.

Аналіз досліджень та публікацій.

Визнаними фахівцями в сфері дослідження інформаційного суспільства є Д. Белл, З. Бжезінський, Дж. Гелбрейт, Е. Гідденс, П. Дракер, В. Дайзарт, Р. Девіс, А. Джайн, У. Диффі, С. Ешлі, М. Кастельс, М. Маклуен, Дж. Мартін, Й. Масуда, Дж. Нейсбіт, К. Олбрехт, Ж. Рюс, Т. Стоун'ер, Е. Тоффлер, А. Турен, Ф. Уебстер та ін.

До представників вітчизняного філософського загалу, в працях яких розглядається проблематика трансформації інституту освіти в умовах інформаційного суспільства належать В. Андрущенко, В. Босенко, В. Бех, В. Вашкевич, В. Воронкова, Л. Горбунова, М. Згуровський, А.Кравченко, В.

Кремень, О.Кивлюк, С. Куцепал, В. Муляр, І. Предборська, Д. Свириденко та ін.

Мета статті полягає в доведенні необхідності та своєчасності трансформацій інституту освіти в контексті застосування інформаційно-комунікаційних засобів і технологій.

Виклад основного матеріалу.

На думку М.Кастельса, людство почало жити не в природному, а переважно громадському, інформаційному, медійному світі [2, с. 500]. Зростає соціальний попит на знання, а сама освіта перетворюється на інформаційно-комунікативну систему. Розширення простору соціальної реальності за рахунок інформаційно-комп'ютерних технологій обумовлює виникнення нових форм мислення, поведінки та мотивацій. «Революція засобів комунікації дає кожному з нас більш складний образ себе. Вона робить нас ще більше несхожими один на одного. Вона пришвидшує сам процес нашого «приміряння» різноманітних образів і пришвидшує наш рух до нових образів. Вона дозволяє нам за допомогою електроніки демонструвати свій образ світу» [3, с. 615].

Визначальними рисами інформаційного суспільства на думку японського дослідника Й. Масуда є: масове виробництво когнітивної, систематизованої інформації, технологій та знання як провідної виробничої сили; зростання можливостей вирішення наднаціональних глобальних проблем та розвиток міжнародного співробітництва; визначення інтелектуального виробництва в якості провідної галузі господарства, продукція якого буде акумулюватися й поширюватися завдяки ефекту синергії тощо» [4].

Динаміка розвитку інформаційного суспільства впливає на всі соціальні інституції, проте відповідні трансформації останніх суттєво відрізняються за темпами здійснення. Одна з таких інституцій - освіта – «це суспільний процес (діяльність, інституція) розвитку і саморозвитку особистості, пов'язаний з оволодінням соціально значущим досвідом,

втіленим у знаннях, вміннях, навичках творчої діяльності, чуттєво-ціннісних формах духовно-практичного освоєння світу» [5, с. 8]. Освіта виявилася найбільш консервативною інституцією, де наявний опір з боку певних структурних елементів освітніх і виховних систем і відповідних організацій. Як пише В.П.Андрущенко, в епохи соціально-культурних трансформацій значущість і роль освіти змінюється, вона перетворюється або на осередок критики старого суспільного устрою, пропонуючи нові ідеї його впорядкування, або стає джерелом консервативної апології існуючого порядку речей [6, с. 17-18].

Нова об'єктивна реальність ХХІ ст. та значні соціокультурні зміни, які відбуваються в світі у зв'язку з інформатизацією та комп'ютеризацією суспільства, «постійна і неперервна технологічна революція перетворює набуті знання і засвоєні звички з блага на тягар і швидко скорочує термін життя корисних навичок, які нерідко втрачають своє застосування і корисність за більш короткий термін, ніж той, що вимагається на їхнє засвоєння» [7, с. 165]. Відповідно необхідним стає вироблення нового типу світобачення, тому роль освіти та науки в сучасних умовах збільшується в рази, адже саме ці інституції здатні виробити нову картину світу та розробити стратегію його філософського осягнення, «освіта виступає місцем породження цілковито нових способів буття, інноваційних стратегій існування та орієнтації в світі, в суспільстві, в самій собі» [8, с. 171].

Створюється парадигма неklasичного (нелінійного) мислення, центральною матрицею якої є «об'єкт-суб'єктна» взаємодія, що в контексті освіти передбачає діалог учителя та учня, актуалізує комунікативний чинник в освітньому дискурсі, завдяки чому активізується позиція усіх учасників комунікації, враховуються їх устремління та орієнтації. Відповідні зміни відбуваються і в діяльності індивіда, «змінюється її зміст: з діяльності активного суб'єкта епохи модерну, що агресивно завойовує світ, вона перетворюється на діяльність креативного комунікативного конструювання нових активних нелінійних середовищ, складних реальностей, що

перетинаються й взаємовідтворюються: речових, інформаційних, чуттєво-емоційних, знаково-символічних, інтелектуальних і духовних» [9, с. 37].

Беззаперечним є твердження про те, що освіта має футуристичну спрямованість, оскільки покликана сприяти розвитку сутнісних сил людини, формуванню її світогляду, збільшенню евристичного потенціалу. Від рівня освіченості громадян залежить, яким буде суспільство майбутнього, який буде рівень життя людини, як буде організована та здійснена діяльність людини в суспільстві.

Соціальна цінність освіти в тому, що вона безпосередньо впливає на характер та напрямок суспільного розвитку, забезпечує прогрес як окремої людини, так і суспільства загалом, визначає темпи економічного, науково-технічного, політичного і соціального розвитку.

Як зауважує Н.Смелзер, освіта – це інституціоналізований процес, на підставі якого суспільство передає цінності, уміння та знання від іншої людини, групи, спільноти – іншим [10, с. 427]. В умовах інформаційного суспільства це особливо важливо, тому що «традиційним суспільствам був притаманний повільний темп розвитку, коли молодь дорослішала, спираючись на досвід попередніх поколінь. На відміну від традиційного, сучасне інформаційне суспільство характеризується швидкою зміною соціокультурної реальності. Це знецінює досвід покоління батьків, роблячи його застарілим, непридатним як для виробничої сфери, так і для взаємин між людьми» [11, с. 125], тобто відбувається ««розрив часів» та поколінь людей, що їх репрезентують» [12, с. 276]. Подібної думки дотримується й російський вчений М.Моїсєєв, стверджуючи, що «... вільний доступ до інформації, без якого не має сенсу говорити про інформаційне суспільство, найскладніша соціально-політична проблема, що навряд чи може бути вирішена у рамках сучасних «привласнюючих» цивілізацій. Тому, я думаю, нас очікує зміна шкали цінностей, зміна менталітету. Іншими словами – зміна цивілізаційних парадигм» [13, с.175].Такий евристично-часовий розрив небезпечний для суспільства, оскільки нівелює досягнення попередніх

поколінь, заперечує традиційні шляхи розвитку суспільства та особистості. Задача освітніх інституцій в тому, щоб зберегти зв'язок поколінь.

В умовах інформаційного суспільства роль освіти та науки стрімко зростає, адже інформація стає стратегічним ресурсом, володіння яким забезпечує процвітання економіки, а відповідно, - й самої держави, тому освіта й наука виступають каталізаторами науково-технічного прогресу, сприяють появі високих технологій, їх впровадженню в практику, розвитку інноваційної економіки. Тому нагальною потребою стає інформатизація освіти на основі урахування досягнень інших країн, які визнали науку й освіту вирішальними факторами свого зростання.

Основними засобами інформатизації освіти має стати розмаїття форм навчання, активне використання інтерактивних розробок та методів, розширення дистанційної освіти, що ґрунтується на перевагах сучасних інформаційних та комунікаційних технологій, популяризація освіти протягом життя та освіти дорослих, розробка та створення освітніх веб-сайтів, наукових інтернет-спільнот, он-лайн обговорень тощо, адже в сучасних умовах «комп'ютер із обчислюваного засобу і засобу комунікації фактично перетворився на засіб формування суспільства» [14, с. 14]

Можливості удосконалення освітніх інституцій пов'язані з тим, що «з'являються нові джерела інформації, стають доступними дані всесвітніх бібліотек, дослідницьких центрів та університетів. Проблема полягає не в отриманні інформації, а в тому, як швидко орієнтуватися, прийняти ефективне, раціональне рішення, зробити правильні висновки» [15, с. 123].

Варто також використовувати у освітньому процесі можливості мобільних телефонів, але при цьому пам'ятати про небезпеку їх використання, адже «мобільні телефони дають можливість культурі плинних, мобільних зустрічей посилювати «міжособистісні» (person-to-person) спільноти і «мережевий індивідуалізм», і на авансцену виходить окрема людина» [16, с. 329].

На фоні зазначених суспільних змін закономірною постає трансформація образу людини, перетворення її на «людину інформаційну» – *homo informationes*, атрибутивною ознакою якої є перетворення інформації на головний життєвий ресурс.

Бурхливі соціально-політичні зміни, трансформація технологічної бази соціально-економічного розвитку суспільства, зростання ролі науки, перетворення знань на певну форму соціального капіталу актуалізують попит на висококваліфікованих фахівців в усіх сферах життєдіяльності суспільства і, відповідно, вдосконалення самої освіти. «Інформація є тим єдиним продуктом, який можна безмежно накопичувати в умовах наявності матеріальних обмежень. Інформаційні потоки мають принципове значення для ефективної самоорганізації систем, відхилення від стану рівноваги яких описують за допомогою ентропії, а динаміка їхньої поведінки визначається флуктуацією внутрішніх параметрів під дією незначних збурень. Мірилом упорядкованості та складності стану систем знання є створені інформаційні ресурси, що забезпечують прийняття обґрунтованих науково-організаційних рішень, адекватних соціально-економічним змінам» [17, с. 27].

Інформація та знання стають основними чинниками в процесі суспільного поступу, забезпечують перехід від виробництва матеріального продукту до виробництва інформаційного продукту. Все це надає підстави стверджувати, що конструкт «інформаційне суспільство» певною мірою виступає конкретизацією більш широкого поняття «постіндустріальне суспільство», що включає в себе не лише констатуючу, а й потужну прогножуючу складову [18, с.128].

Людина, існуючи в умовах інформаційного суспільства, змушена віднайти механізм ефективного використання інформації, оволодіти інформаційними технологіями для розкриття свого інтелектуального потенціалу, адже «...інформаційне суспільство не може ствердитися саме по собі, без цілеспрямованої діяльності людини. Для того, щоб потенційні

можливості інформатизації приносили користь людству, слід звернути увагу на розвиток свідомості людини» [19, с. 141].

В інформаційному суспільстві спостерігається нове тлумачення сутності та призначення знання, це вже не раціональна методологія модерного зразка, а основа економіки та капіталу. Варто погодитися з думкою французького мислителя А.Турена, що в інформаційному суспільстві знання стало продуктивною силою, присвоєння якої суспільством є проблемою настільки ж важливою, наскільки важлива в індустріальному суспільстві проблема власності. Гарантією життєвого успіху та кар'єрного зростання в інформаційному суспільстві є освіта протягом життя, яка є нелінійною, з певними паузами та перервами, з обов'язковими елементами самоосвіти та самовдосконалення. Це є ще одним аргументом на користь необхідності дослідження функціонального потенціалу освітніх інституцій та динаміки їх функціонування, модернізації їхніх організаційних форм та залучення нових культурно-освітніх технік, що дозволять людству відповісти на сучасні цивілізаційні виклики. Нагальною проблемою є ефективне управління освітніми інституціями, забезпечення креативності, ініціативності та неперервності інтелектуального прогресу в освітній галузі.

Інформатизаційні процеси не минули й українську освітню систему, де нагальною є задача успішної інтеграції в європейський освітній простір. Така інтеграція можлива лише за умови дотримання основних принципів європейської освіти - впровадження міжнародних стандартів освіти, врахування спільних культурних цінностей, що базуються на європейських традиціях, толерантність, повага до Іншого, повага до прав людини та визнання фундаментальних свобод. Також у країнах Європи активно відбуваються процеси утвердження так званих постматеріальних цінностей (свобода, самоактуалізація, самореалізація, тощо). Вітчизняні університети повинні позбавитися такого рудименту радянської освітньої політики як вторинність наукової компоненти при пріоритетності освітньої, перетворившись на центри поєднання освіти, науки та інновацій.

Вирішального значення у цьому контексті набуває проблема академічної свободи (надає можливість представникам академічної освітньої спільноти думати і чинити самостійно як в межах вузу, так і національної системи вищої освіти та інтернаціональних співтовариств), яка для європейської освітньої спільноти давно є нормою, що утверджує можливість освітянам обирати модус своєї інтелектуальної діяльності, тоді як в Україні ще лише запроваджується.

Україна має надати процесам модернізації освіти змістовного та продуктивного характеру, сприяти соціокультурній місії університетів, забезпечити орієнтацію вітчизняної освіти на демократичні педагогічні моделі, утверджувати цінності самовираження та свободи вибору, ініціювати розбудову умов для підготовки фахівців, що на якісному рівні зможуть інтегруватись у сучасне суспільство, зайняти гідне місце у полікультурному світі. Для забезпечення рівного доступу усіх бажаючих до якісної (європейської) освіти, потрібно відмовитись від посттоталітарних освітніх практик, які характеризуються злиттям освіти з новими інституційними та політичними утвореннями, здійснити інституційну реконструкцію вітчизняної освітньої системи на основі її ефективної взаємодії із сучасним ринком праці.

Висновки.

Показником ефективності освіти як соціального інституту можна вважати інноваційність, яка наділяє увесь процес одержання знань пошуком нових, продуктивних способів, методів і форм, сприяє формуванню креативного потенціалу української освіти в умовах сучасності. В умовах інформаційного суспільства освіта має сприйматися не лише як соціальна інституція, а й «як загальнофілософський концепт, що обіймає низку емпіричних конотатів, як от виховання, навчання, розвиток навичок і здібностей тощо» [20, с. 155],

Сучасна система освіти приречена на зміни, найбільш важливими серед яких мають бути: інноваційні взаємодії в системі «наука - освіта –

виробництво»; розвиток та становлення безперервної освіти як системи; діалектика середньої та вищої школи; вагомий вплив освіти на економіку різних розвинених країн; зміна освітньої парадигми; активність кожного учасника освітнього процесу; відповідальність вчителя перед суспільством за результати своєї праці.

Список використаних джерел:

1. Коменский Я. А., Локк Д., Руссо Ж.-Ж., Песталоцци И.Г. Педагогическое наследие / Сост. В. М. Кларин, А. Н. Джуринский. – М. : Педагогика, 1988. – 416 с. – (Б-ка учителя).
2. Кастельс М. Становление общества сетевых структур / М. Кастельс // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология [под ред. В.Л. Иноземцева]. – М. :Academia, 1999. – С. 494–505.
3. Тоффлер Э. Третья волна / Э. Тоффлер. – М.: ООО «Фирма «Издательство АСТ», 1999. – 784 с.
4. Masuda Y. The Information Society as Post-Industrial Society / Y. Masuda. – New York: Watch, 1981. – 546 p.
5. Філософія освіти: навчальний посібник / за загальною редакцією В. Андрущенко, І. Предборської. – К. : Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2009. – 330 с.
6. Андрущенко В.П. Світанок Європи: Проблема формування нового учителя для об'єднаної Європи ХХІ століття / Віктор Андрущенко. – К.: Знання України, 2011. – 1099 с.
7. Бауман З. Индивидуализированное общество / Зигмунт Бауман ; пер. с англ. под ред. В. Л. Иноземцева. – М. : Логос, 2005. – 390 с.
8. Малейчук Г. Образование как процесс смены идентичности / Г. Малейчук // Идея университета: парадоксы самоописания: материалы III Международной научно-практической конференции, 29–30 апреля 2002 г., г.

Минск / Под. ред. М. Гусаковского и др. – Минск: Изд-во БГУ, 2002. – С. 171–174.

9. Горбунова Л. С. Складнісне мислення як відповідь на виклик епохи / Л. С. Горбунова // Філософія і методологія розвитку вищої освіти України в контексті євро інтеграційних процесів / [авт. кол.: В. Андрущенко (керівник), М. Бойченко, Л. Горбунова, В. Лутай та ін.]. – К.: Педагогічна думка, 2011. – С. 35-49.

10. Смелзер Н. Социология / Н. Смелзер; [пер. с англ.]. – М.: Феникс, 1998. – 688 с.

11. Ороховская Л. А. Медиакультура информационной эпохи в контексте проблемы индивидуализации общества / Л. А. Ороховская // Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. – Курск, 2014. – № 2 (92). –С. 125–128.

12. Крымский С. Сергей Крымский : Мудрецы всегда в меньшинстве (Статьи разных лет) / С. Б. Крымский. – К. : Издательский дом Дмитрия Бураго, 2012. – 400 с.

13. Моисеев Н. Универсум. Информация. Общество / Н. Моисеев. – Москва: Устойчивый мир, 2001. – 198 с.

14. Ляхов А. Л. Система человек-компьютер-человек как одна из форм отношений в информационном обществе XXI века / А.Л. Ляхов, С.А. Захаров // Гуманістичний вимір інформаційного суспільства : матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції [Філософські семінари. Випуск 7] / Мін-во освіти і науки, Полтавський нац. Тех. ун-т ім. Ю. Кондратюка. — Полтава : ПолтНТУ, 2008. —155 с.

15. Медведева Е. И. Негативные аспекты информатизации общества / Е. И. Медведева, С. В. Крошилин // Экономический журнал. – 2013. – № 4. – С. 108–126.

16. Урри Дж. Мобильности [Текст] / Джон Урри ; пер. с англ. А. В. Лазарева, вступ. статья Н. А. Харламова. – М. : Издательская и консалтинговая группа «Праксис», 2012. – 576 с.

17. Кияк Б. Р. Проблеми науково-технологічного потенціалу / Б. Р. Кияк / Наука та наукознавство. Міжнародний науковий журнал. — К. : 2009. — № 2. — С 25—37.

18. Триняк М. В. Інтеркультурна комунікація: освітній вимір: монографія / М. В. Триняк. – Харків: ХНАДУ. 2010. – 248 с.

19. Моисеев Н. Н. Информационное общество как этап новейшей истории / Н. Н. Моисеев // Избранные труды. В 2-х томах. Том 2. Междисциплинарные исследования глобальных проблем. Публицистика и общественные проблемы – М. : Тайдекс Ко, 2003. – 264 с.

20. Пролесєв С. В. Освітній проект модерну та сучасний університет / С. В. Пролесєв, В. В. Шамрай // Філософія і методологія розвитку вищої освіти України в контексті євроінтеграційних процесів / [авт. кол.: В.Андрущенко (керівник), М.Бойченко, Л.Горбунова, В.Лутай та ін.]. – К.: Педагогічна думка, 2011. – С. 154-178.

Наталія Зинченко. Необходимость трансформации института образования в современном информационном обществе.

В статье доказывается, что информационное общество, которое развивается ускоренными темпами, - реалья нынешнего времени.

Отмечается, что динамика развития информационного общества влияет на все социальные институты, однако соответствующие трансформации последних существенно отличаются за темпами осуществления. Наиболее консервативной институцией оказалось образование, где имеющееся сопротивление со стороны определенных структурных элементов образовательных и воспитательных систем и соответствующих организаций. Аргументируется необходимость исследования функционального потенциала образовательных институций, модернизации их организационных форм и привлечения новых культурно-просветительных техник, что позволят человечеству ответить на современные цивилизационные вызовы.

Ключевые слова: образование, образовательные институции, модернизация, трансформация, информационное.

Nataliya Zinchenko. The Need for Transformation of the Institute of Education under Conditions of Information Society

The article shows that the information society, which develops at an accelerated pace, is a reality of the present day.

It has been emphasized that the dynamics of the development of the information society affects all social institutions, but the corresponding

transformations of the latter significantly differ in terms of implementation rates. The most conservative institution is education, with the resistance from certain structural elements of training and instructional systems and relevant organizations.

The paper substantiates the necessity for studying the functional potential of educational institutions, modernizing their organizational forms and attracting new cultural and educational techniques, which will enable the humanity to respond to modern civilizational challenges.

Key words: education, educational institutions, modernization, transformation, information society.